
Queer cowboys

En manlighetssymbol ifrågasätts

Hans Andersson

Filmatiseringen av Annie Proulx välskrivna novell *Brokeback Mountain* har allmänt hyllats. Den är inte någon oproblematiserad skildring av avvikande sexualitet i USA; här berättas bl.a. om hur Jack Twists handgrip-ligen uppfostrades av sin far. När Jack var fyra år hade han ofta svårt att hinna in på toa och kissade därför ofta ner badrummet. Den grovhuggne pappan tröttnar en gång på detta och spöar Jack grundligt och pissar därefter på honom när han ligger på golvet.¹ Tillbakablicker fungerar i novellen uttalat som en förklaring till Jacks sexuella läggning – men kan det också finnas en kulturell historisk bakgrund i den nordamerikanska cowboyromantiken?

Chris Packard har i sin bok *Queer cowboys – and other erotic male friendships in nineteenth-century American literature* (2005) diskuterat och analyserat Västerns homosociala miljö ur ett queerperspektiv. Kvinnor förekom knappt och man klarade sig gott sig utan dem. De var ett hot mot det fria livet på prärien – än mer accentuerat i filmen än i novellen: Bland tilläggen kan man notera de båda raggningsscenerna: Jack när han blir upplockad av sin blivande fru efter rodeon, där hon också deltagit, och hon levererar den odödliga raggning-repliken: ”står du och väntar på ett parningskrik...”. Proulx text berättar bara att han gift sig rikt.

När Ennis sitter och dricker öl på en bar kommer servitrisen fram och vill dansa och stöter aktivt på honom efter vilket de blir tillsammans – i novellen berättar Ennis bara i förbifarten att han har ett förhållande med en servitris. Regissören Ang Lee accentuerar genom dessa tillägg kvinnornas aktiva roll som hot mot de traditionella västernhjältarna, som bara älskade varandra och sina hästar.

James Fenimore Cooper och indianboken

Livet på prärien och samvaron mellan cowboys har varit ett populärt tema sedan snart 200 år. Litteraturen om dem är fylld av homoerotiska signaler är legio, om man bara vet att leta efter dem. Redan på 1820-talet började James

Fenimore Cooper publicera historierna om Skinnstrumpa (*Leatherstockings tales*) och satte därmed en modell för alla kommande västernskildringar. Det enda som kan få denne orubblige hjälte nervös är en kvinna. I de böcker som skildrar hans yngre dagar är det flera damer som mer eller mindre friar till honom (då under namnen Hjortdödaren, Falköga etc.), men han säger sig redan vara gift med skogen och vildmarken. Dock har han genom nästan alla böcker en oskiljaktig livskamrat, Delawareindianen Chingachgook, fader till den sista Mohikanen. Hans namn betyder ”den stora ormen”, och deras partnerskap är i den första boken, *The pioneers* (som kommer sent i huvudpersonernas egen kronologi) tillräckligt etablerat för att de ska kunna adoptera en son tillsammans.

Erövringen av Vilda Västern har skildrats i böcker, filmer och serier, i vad som utgör den mest effektiva romantiseringen av ett folkmord. Men bilden är föränderlig – nuförtiden leker inte barn indianer och vita, som man gjort under större delen av 1900-talet. Myten om en orörd natur och den vite mannens uppgift är väl redan punkterad, åtminstone teoretiskt. Redan 1965 visades i *The negro cowboy* att bilden av cowboys som vita hjältar är falsk, ca 40 procent av dem som arbetade i boskapsbranschen var afroamerikaner.²

Än mer än i historierna om Skinnstrumpa och hans intimitet med indianhövdingen, är öppenheten tydlig i Coopers skildringar av livet till havs. Huvudpersonen i *Den röde piraten* är en pojke som adopterats av två män av olika ras och kynne, men så vitt man kan förstå av samma sexuella läggning. När den ene dör, lovar den överlevande att han aldrig mer ska dela koj med någon man. Packard refererar här till uppfattningen att homo-, eller snarare bisexualitet var accepterat i 1700-talets piratkultur.

Bland de karibiska sjörövarna påstås homosexuella relationer vara så vanliga att det snarare var de heterosexuella relationerna som uppfattades som ovanliga och svårhanterliga, hävdade den engelske historikern B.R. Burg i *Sodomy and the pirate tradition*.³ I allmänhet anses det väl att Burg drar väl långt gående slutsatser utifrån ett begränsat källmaterial. Men det är känt att homosexuella relationer odlades kanske särskilt i de stora sjöfarnationerna England och Holland. I det ena fallet både bland överklassens klubbar (och senare internatskolor) och vandrande tiggargång, i det andra hemliga nätverk.⁴

Burg anser att mer omfattande fientlighet mot homosexualitet blir synlig först under 1800-talet. Hans tes har dock mött motstånd. Flera andra forskare anser sig istället kunna påvisa en tilltagande fientlighet mot homosexuellt beteende under 1700-talet.⁵

Sjömän och soldater är grupper som ofta lyfts fram i den internationella forskningen, eftersom de p.g.a. av sin specifika arbetsmiljö hade en speciell relation till homosexualiteten. De utpekas som manliga kollektiv som i brist på

kvinnor inledde homosexuella relationer.⁶ Den vilda västern var ett liknande samhälle, och för att bedöma om handlingar som inte satt spår i källorna kan ha förekommit är det viktigt att avgöra om samhället accepterat eller inte accepterat homosexualitet.⁷

Omkring år 1900 förändrades bilden av cowboyn – ett asexuellt pojkboks-ideal växer fram. Den sista klassiska skildringen var, enligt Packard huvudpersonen i romanen *The Virginian*, av Owen Wister år 1901. Huvudpersonen var rasist och anarkist, ogillade myndigheter, präster och framför allt kvinnor, eftersom de kunde låsa in en man i äktenskap och sålunda göra slut på hans fria liv i vildmarken.

Wisters alter ego färdas västerut, han är en gröngöling, men faller i beundran för den muskulöse och stilige mannen från Virginia, som han genast i bokens början råkar få se naken. Denne hade redan en ”buddy”, som försvinner och byts ut mot bokens jagperson. Gemenskapen i vildmarken beskrivs i mycket kärleksfulla ordalag. Svartsjukedramer utspelas mellan männen. Skildringarna varierar mellan två tempon och stämningar – dels är det rafflande äventyr och faror som måste utstås, bekämpas med våld och list. Vilda djur och människor (indianer och mexikaner) massakreras, hjälten och hans vän räddar varandra ur livsfarliga situationer. Dels förekommer lugnare partier, med sensuella naturskildringar och utbyten av känslomässiga yttranden och åtbörder på gränsen till ömhetsbetygelser.

Hur övertygande är då den bild av ett homoerotiskt vilda västern som Packard målar upp? Hur vanligt det var med sexuella aktiviteter mellan cowboys och/eller andra män i västern är omöjligt att veta. Packard visar dock att den litterära konstruktionen av nära vänskap mellan män som ogillar kvinnor har en viss verklighetsbakgrund. T.ex. förekom det manliga prostituerade, liksom rättsfall mot sodomiter.⁸

Mark Twain och Walt Whitman

Coopers vilmarkshjältar och mannen från Virginia ger den historiska avgränsningen för Packards bok, men inom dessa tidsramar behandlas också Mark Twain och Walt Whitman, samt några andra mindre kända skribenter. Den första halvan av boken fokuserar på Cooper och västernmytens ursprung; samt attityden till giftermål med kvinnor huvudsakligen baserat på Wisters bok om mannen från Virginia. Om man frestas att säga att det är en fråga om retorik, på samma sätt som en äldre tids brevskrivare talar om sin kärlek till varandra, följer dock mer handfast empiri, som visar att det sätt Packard tolkar skildringar på inte saknar verklighetsunderlag.

Det finns romaner och bevarade brev som beskriver kärleksförhållanden mellan soldater under inbördeskriget. Packard nämner begreppet *satyriasis*, vad

som idag kan kallas sexmissbruk. Den amerikanske nationalpoeten Walt Whitman glorifierade ett sådant beteende och beskriver mycket öppet hur den manliga vänskapen övergår i erotiska termer, manlig skönhet prisas, men allt kvinnligt nedvärderas.

Medan Walt Whitman predikade om manlig promiskuitet bedrev den lätt bisexuelle tidningsmannen Frank Harris homosexuell promiskuitet i praktiken. Han beskriver ingående mer praktiska övningar på området. Packard beklagar att berättelserna saknar Whitmans lyriska ådra. Istället för en erotisk dagbok har Harris framställt vad som förefaller vara en torr katalog över våta önskedrömmar, förförda kvinnor och män radas upp. Inte bara cowboys utan också skolkamrater och sjömän förekommer, han kunde inte heller låta bli sina vänners fruar, fästmör, systrar, döttrar eller anställda. I en monoton upprepning mäts erektioner och ejakulationer. Harris försöker att kontrollera undermedvetna nattliga excesser genom att binda läderremmar runt lämpliga kroppsdelar, på sig själv och andra. Han hade för vana att när han delade rum med manliga vänner hålla ett öga, och gärna en hand, på deras erigerande organ för att hindra sädesavgång. Skildringen varvas med redogörelser för mer eller mindre berömda vänners problem och vanor.⁹

Harris tillbringade sex år i Vilda västern. Både han och Whitman blev stämde ett antal gånger för sina osedliga skrifter. Harris dömdes för förtal, däremot aldrig för sina rent fysiska handlingar. En mindre känd figur är Claude Hartland, som skrivit lika ingående som Harris om sexlivet på prärien. Hans målsättning sägs dock vara rent medicinsk: att bota överdrivet sexbruk. Det verkar närmast som om sex med män fungerar som ett botemedel för den avsmak Hartland känner för kvinnor. När han låg med billiga prostituerade, var han tvungen att blunda och fantisera om stiliga karlar. Han berättar att han redan under sin skoltid förförde först sina kamrater, sedan en och annan lärare, för att sedan han själv blivit lärare också ägnade sig åt att förföra sina elever.¹⁰

Packard berättar också om Mark Twain och andra som ägnade sig åt homo-sociala och homoerotiska övningar i exklusiva herrklubbar. Mark Twain skrev vid sidan om sina berömda romaner ett antal erotiska dikter och andra texter som inte publicerades offentligt utan lästes upp i privata herrklubbar, där man gärna skämtade om sådant som homosexualitet och inte minst onani. Hans dikt "The mammoth cod" skrevs i protest mot att det startats en klubb med detta namn. Han förnekar att det skulle innebära några fördelar att vara utrustad med ett extra stort könsorgan, framhåller att det är fel att se ner på dem som är mindre lyckligt lottade (som t.ex. han själv) och att det inte finns något stöd i den heliga skrift för denna form av elitism. Diktens slutpoäng är dock att det bara är människor, eller egentligen män, som leker med sin *mammoth cod*. Andra djur arbetar med sitt fortplantningsorgan för att människorna ska få

kött på middagsbordet. Packard ser detta som en borgerlig metafor; djuren är som arbetare och tvärtom, medan det är mannen i överklassen som har privilegiet att njuta av livet t.ex. genom att kunna använda sex till något annat än fortplantning.¹¹

Även de gifta och civiliserade männen i öststaterna kunde ha en grekisk attityd till varandra. Eugene Field, som mest är känd för sina barnkammarkviter, talade på Papyrusklubben i Boston om Sokratis kärlek. Den unge Alkibiades bakdel beskrivs ingående, för att läsaren ska kunna sympatisera med eller åtminstone förstå Sokrates lidelse för sin lärjunge.¹²

Bilden av männen på vidderna präglas av en mycket ambivalent hållning till sex, och ger gott utrymme åt homoerotiska övningar. Enligt en schablon var cowboyen avhållsam ute i vildmarken och slog sig lös när han kom till en stad, fick sin avlöning och kunde besöka salooner och horhus. Åtminstone i filmens värld har allt sexuellt varit bannlyst tills för några decennier sedan. Men filmen är en nykomling i västernmytens medier – romaner och följetonger från 1800-talet excellerar i skildringar av samtal om sex och antydningar om homosexuella praktiker. Hur vanligt det var i den sociala verkligheten kan vi inte veta, men frågan är värd att uppmärksammas.

Europeiska cowboyfantasier

Den amerikanska Vilda västern har också skildrats ur ett tyskt perspektiv. På den populära homosexuelle tyske författaren Karl Mays prärier rider också männen omkring två och två; fruktansvärda krigare, lojala vänner och utan en tanke på de kvinnor som lyser med sin frånvaro. Old Shatterhand och indianhövdingen Winnetou, Jimmy Pfefferkorn och Långe Davy är fulla av förakt för det civiliserade livet i de amerikanska öststaterna. Karl Mays böcker hörde till Hitlers favoritlektyr, när han skulle koppla av från världskrig och folkmord och vila upp sig inför nya illdåd!

Det kan ju ligga en logik i att pojkböckernas hjältar ofta är sexlösa, en sorts mansideal som i Sverige går tillbaka åtminstone till Karl XII, denne 'karlakarl' till kung som varken ägnar sig åt dryckenskap eller intresserar sig för kvinnor, men glatt dödar ryssar och polacker på löpande band.¹³ Likt en cowboy älskade han sin halvt mytologiska häst, Brandklipparen, och han grät när favorithunden Pompe dog.

Den borgerliga världen i slutet av 1800-talet och fram till första världskriget närde en manlighetsdyrkan. Hos en del, som hos Strindberg, kunde kvinnoföraktet och homofobin förenas. Men uppskattningen av den unge mannen som skapelsens krona och föremål för borgarens och den dekadante aristokratens begär, kom också att blomma upp i en bögekultur med deltagande

från den militära världen, t.ex. på Capri. Här ägnade sig bl.a. kanonkungen Krupp åt orgier med både homosexuella och pedofila förtecken.

Winnetou, bokillustration av Otto Krauskopf

Publiciteten kring detta ledde till en skandal och han begick självmord år 1902.¹⁴ Såväl den *straighta* världens mansideal, den lydige soldaten och patrioten, som präriens mer eller mindre queer cowboys var således kapabla till både världskrig och folkmord.

Hans Andersson är fil.dr i ekonomisk historia, frilansjournalist och författare till olika verk inom kriminologi och historia, bl.a. tillsammans med Magnus Perlestam till essän ”Sodomiter inför rätta, sexuellt avvikande inför militär domstol i början av 1700-talet”. F.n. arbetar han med en källpublikation av skillingtryck om brott och en bok om myterier och deras betydelse i ett långsiktigt historiskt perspektiv.

Summary

The celebrated movie *Brokeback Mountain* based on Anne Proulx' short story, pucks up a 200 years old theme in describing the "wild west" – the homosocial and homoerotic society where the cowboy loved his comrade and his horse – but lived for year without female company. The American writer and researcher Chris Packard has in *Queer Cowboys...* showed that such a society in fact existed and that it both in literature and in reality was abounding with homosexual rhetoric as well as practice.

Noter

- ¹ Proulx, Anne: "Brokeback Mountain", *The New Yorker*, 1997.
- ² Durham, Philip, och Jones, Everett L.: *The negro cowboy*, Lincoln 1965.
- ³ Burg, B.R.: *Sodomy and the perception of evil: English sea rovers in the seventeenth-century caribbean*, New York och London, 1995.
- ⁴ Hekma, G.: "Homosexual behavior in the 1900-th century Dutch army", i *Forbidden history: the state, society, and the regulation of sexuality in modern Europe*. Red. Fout, J.C., Chicago 1990.
- ⁵ För en forskningspresentation, se Österberg, Eva: "Förbjuden kärlek och förtigandets strategi", i *Jämmerdal & fröjdesal. Kvinnor i stormaktstidens Sverige*, Österberg (red.), Stockholm 1997.
- ⁶ Burg, B.R., 1995. För kritik se Österberg, 1997.
- ⁷ Jfr Andersson/Perlestam: "Sodomiter inför rätta, sexuellt avvikande inför militär domstol i början av 1700-talet", *KFÅ* 2002/-03, där det visas att två män mycket väl kan inleda en sexuell förbindelse trots att det inte råder någon brist på kvinnor.
- ⁸ Packard 2005, s. 5.
- ⁹ Harris, Frank: *My lives and loves I-V, 1922 –1954*. Delar av verket har också givits ut på svenska.
- ¹⁰ Packard, 2005, s. 71 och 86 ff, resp. Hartland, Claude: *The story of a life*, 1901 och 1985.
- ¹¹ Ett tidigt försök att definiera in Mark Twain i en homoerotisk diskurs gjordes av Ralph Ellison i "Come Back to the Raft Ag'in, Huck Honey", *The Partisan Review*, XV:6, 1948, s. 664 –71.
- ¹² Packard 2005, s. 109 ff.
- ¹³ se t.ex. Ossian-Nilsson, K.G.: *Kung Karl den unge hjälte*, 1914, återutgiven 1961 i två band som *Studenterna och Drabanterna*.
- ¹⁴ <http://www.geocities.com/kruppcapri/krupp.html> (3/1 2006)